

Георги Батаклиев

**ЛАТИНСКИ И ГРЪЦКИ
КРИЛАТИ ДУМИ**

Малка енциклопедия

София, 2013

Изданието включва около 1200 латински и гръцки крилати думи, сред които и терминологични словосъчетания из областта на философията, логиката, правото, религията, историята, медицината, обикновено илюстрирани с текстове.

Предназначено е за ученици и преподаватели в хуманитарните гимназии, филолози, историци, богослови, юристи, журналисти, медици и за всички любознателни хора с интереси в областта на античната и по-късната европейска култура.

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Георги Батаклиев, автор, 2013
© Издателство „Изток-Запад“, 2013

ISBN 978-619-152-298-9

МАЛКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

**ГЕОРГИ
БАТАКЛИЕВ**

**ЛАТИНСКИ
и ГРЪЦКИ
КРИЛАТИ ДУМИ**

Под общата редакция на
Петя Стоянова

СЪДЪРЖАНИЕ

ЕРЕА РТЕРОЕНТА.....	7
Как да се ползва тази малка енциклопедия	9
Азбучен показалец на по-важните съкращения в българския текст	10
A-Z.....	13
Азбучен показалец за възприети съкращения на латински крилати думи	489
Азбучен показалец на латинските и гръцките крилати думи в превод.....	491
Азбучен показалец на цитираните автори	531
Гръцка азбука	536
Латинска азбука	537
Ползвана литература.....	539

ΕΡΕΑ ΡΤΕΡΟΕΝΤΑ

Класическите езици – латински, старогръцки – разкриват едно голямо богатство, положило основите на европейската литература и култура. Античната мисъл и мъдрост обогатяват и днес творците на науката и изкуството. Нейните носители – историците Херодот, Тукидид, Ксенофонт, Ливий и Тацит, философите Платон, Аристотел и Сенека, сатириците Лукиан и Хораций, с една реч гръцките и римските писатели със своите вечни творби я предават и нам.

Изразът „крилати думи“ – ἔπεα πτερόεντα (ε̅πεα птерѝента), вложен още от Омир в „Илиада“ и „Одисея“, е свързан с началото на европейската литература. Старогръцките и латинските литературни цитати и фразеологични единици преминават в античната реч, в митологичните предания, в художествената литература. Те изпълняват произведенията на старогръцките и латинските епически поети, философи, драматурзи, историци и лирици, от които блика житейската мъдрост на Античността. Срещаме ги в юридическите формули и в Библията – в Стария завет, написан първоначално на еврейски, и в Новия завет, създаден на гръцки език.

До текстовите цитати из художествената и научната литература се нареждат пословиците, които, породени от народната реч, заживяват свой втори живот в оригинал и в превод.

Първият сборник на антични мъдри мисли (сентенции и афоризми) принадлежи на сирийския роб и по-късно римски автор на мимове Публилий Сир, живял през I в.пр.Хр. Неговите „Сентенции“ (около 700) са преведени на български от Крум Димитров през 1933 г. под заглавие „Мъдри мисли“.

Самото словосъчетание „крилати думи“ от своя страна става „крилато“ в заглавие на издадения през 1864 г. речник на цитати от германския лингвист Георг Бюхман (1822 – 1884) „Geflügelte Worte“. Неговият сборник добива голяма популярност и става образец за следващи многобройни издания и на други европейски езици. Такава книга доскоро нямаше у нас.

Ласкаем се от надеждата, че с този наш опит поставяме началото и на подобна българска традиция.

От съставителя

КАК ДА СЕ ПОЛЗВА ТАЗИ МАЛКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

Изданието е построено по азбучен ред, като графичните отлики са допълнително средство за бърза и ясна справка.

Отделната статия е изградена по следната схема: след думата или израза в кръгли скоби е дадено произношението чрез транскрипция на кирилица. Следват превод (с уточнение: лат. посл., лат. фразеолог. и т.н.), автор, произведение и цитат, превод на цитата, в скоби – автор на превода, име на българското издание, място и година на издаване; кратко обяснение в курсив, препратка към друг подобен израз на същия или на друг автор. Обясненията в курсив често са предхождани от означенията: Вар., Съкр., Парафр., Юр., Лог., Мед. и т.н., уточняващи характера на представената информация.

Гръцките изрази са изписани в оригинал и транскрипция на кирилица. Много от изразите са посочени и в съкратената им форма, с която понякога са по-известни. Разредката в имената на цитираните автори е косвено указание за препратка към поясненията в азбучния показалец на приложението.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ НА ПО-ВАЖНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ В БЪЛГАРСКИЯ ТЕКСТ

авт. – автор	науч. – научен
ант. – античен	означ. – означение
афор. – афоризъм	общ. – обществен
библиогр. – библиографски	олимп. – олимпийски
библиот. – библиотечен	парафр.– парафраза
букв. – буквален	поет. – поетичен
бъд. – бъдещ, бъдещо	под. – подобен, подобно
вар. – вариант	противоп. – противоположно
вж. – виж	прен. – преносен, преносно
геогр. – географски	публ. – публика
гр. – гръцки	ретор. – реторически
гражд. – граждански	рим. – римски
древ. – древен	сат. – сатиричен
др. – друг, други	сент. – сентенция
Ев. – Евангелие	сл. – следващ
епикур. – епикурейски	см. – смисъл
загл. – заглавие	ср. – средно
изк. – изкуство	срв – сравни
изр. – израз, изречение	спарт. – спартански
изт. – източник	спец. – специален
имп. – император	стих. – стихотворение
ирон. – иронично	ст. – стих
ист. – исторически	съвр. – съвременен
катол. – католически	съкр. – съкращение, съкратено
клас. – класически	съст. – съставен
ком. – комедия, комедиен	съч. – съчинение
лекс. – лексикален	траг. – трагедия
лат. – латински	употр. – употреба, употребява се
лит. – литературен	фарм. – фармацевтичен
лог. – логически	филос. – философ, философски
мед. – медицински	фразеол. – фразеологизъм
мит. – митологически	христ. – християнски
нар. – народен; наричан	цит. – цитат, цитиран
напр. – например	юр. – юридически
неизв. – неизвестен	

NB. При цитирането на текстове от Стария и Новия Завет са използвани общоприетите съкращения.

Sententia est oratio sumpta de vita, quae aut quid sit aut quid esse oporteat in vita breviter ostendit.

Rhetorica ad Herennium, IV, 17

Сентенцията е изречение, взето от живота, което накратко показва или как е, или как трябва да бъде в живота.

Реторика към Херений, IV, 171

---

¹ Най-древният латински реторически трактат, създаден през I в. пр. Хр. от неизвестен автор. – Б.р.

A

АБИТ, EXCESSIT, EVASIT, ERUPIT

(АБИИТ, ЕКСЦЕССИТ, ЕВАЗИТ, ЕРУПИТ)

Отиде, излезе, избяга, изчезна.

ЦИЦЕРОН, „Речи срещу Катилина“, II, I, I:

Tandem aliquando, Quirites, L. Catilinam, furentem audacia, scelus anhelantem, pestem patriae nefarie molientem, vobis atque huic urbi ferro flammaque minitantem, ex urbe vel eiecimus vel emisimus vel ipsum egredientem verbis prosecuti sumus. *Abiit, excessit, evasit, erupit.*

Най-после, квири́ти¹, изхвърлихме от Града, или пуснахме да излезе, или изпратихме на излизане с думи, побеснелия от дързост и дъхащия престъпление Луций Катилина², който кроеше кощунствена гибел за отечеството и заплашваше вас и този Град с огън и меч. Отиде, излезе, избяга, изчезна.

(прев. Д. Бояджиев: Цицерон,
„Избрани речи“, София, 1983)

¹ Квири́ти – пълноправни римски граждани; от Квири́н – име на древен италиански бог, по-късно дадено на обожествения Ромул.

² Луций Сергий Катилина, обеднял римски патриций, след четири неуспешни опита да стане консул организира заговор против държавата, но бил разкрит и изобличен от консула Цицерон на извънредно сенатско заседание в храма на Юпитер Статор (Спиращ отстъплението) на 21 октомври 63 г. пр.Хр. Тук произнесъл първата си реч, в която заплашил подстрекателя с изгнание и смъртно наказание. Във Втората си реч, държана на форума пред народа на следващия ден, след като Катилина напуснал Рим, Цицерон представил бягството му като свой тактически успех. – Б.р.

A

Откъс от Втората от четирите прочути речи на Цицерон против Катилина, произнесена пред народа.

Вж. Cum tacent, clamant. Quousque tandem.

АВ ІМО РЕСТОРЕ

(АВ ЙМО ПЕКТОРЕ)

От все сърце. / От дън душа.

АВ ІОВЕ ПРИНЦИПИУМ

(АВ ЙОВЕ ПРИНЦИПИУМ)

От Юпитер е началото. / Юпитер е най-важният, най-главният.

ВЕРГИЛИЙ, „Буколики“, III, 60:

*Ab Iove principium, Musae. Iovis omnia plena.
Ille colit terras, illi mea carmina curae.*

С Юпитер, музи, почнете, че Юпитер всичко изпълва, той благославя земята, той моята песен окрия.

(прев. Г. Батаклиев: Вергилий,
„Буколики, Георгики, Енеида“,
София, 1980)

ТЕОКРИТ, „Идилии“, XVII:

Нека започнем със Зевс, че със Зевс и завършваме, Музи, щом с песента величаем най-горния от боговете.

Начало на хвалебствен химн за Птолемей.³

³ Птолемей II Филадельф, цар на елинистически Египет (285–245 г.пр.Хр.). – Б.р.

АРАТ, „Небесни явления“, 1:

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα

(ЕК ДИОС АРΧΩΜΕΤΑ)

Нека от Зевс да започнем.

АЛКМАН, начало на фрагмент:

Аз искам да пея и със Зевс да започна.

A

AB OVO

(АВ ÒВО)

От яйцето. / От самото начало.

ХОРАЦИЙ, „Поетическо изкуство“, 147:

Nec gemino bellum Troianum orditur *ab ovo*.

Троянската война не започва с яйцето на Леда.

Отнася се до мита за яйцето на Леда, от което се излюпила Елена, т.е. първопричината за тази война.

Вж. *Ab ovo usque ad mala*.

AB OVO USQUE AD MALA

(АВ ÒВО ÛСКВЕ АД МÀЛА)

От яйцето до плодовете. / Отначало докрай.

ХОРАЦИЙ, „Сатири“, I, 3,6

Обедът при древните римляни обикновено започвал с яйца и завършвал с плодове.

Вж. *Ab ovo*.